

Сергій Римар
ORCID: 0000-0001-7102-3443

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КОГНІТИВНОГО ТА ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТІВ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE COGNITIVE AND VALUE COMPONENTS OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE

У контексті усвідомлення кризи сучасної цивілізації на адресу науки часто лунають звинувачення в тому, що саме наукове пізнання, спрямоване на пошук об'єктивної істини, поставило людство на межу глобальної екологічної і гуманітарної катастрофи. Головним аргументом таких звинувачень є те, що новочасна наука впродовж довгого періоду вибудовувалася на засадах об'єктивності пізнавального процесу і звільнення його від впливу цінностей.

Американський дослідник Х'ю Лейсі писав, що «наука та цінності лише стикаються, але не обумовлюють одне одного» (1, с. 39). З'ясовуючи сутність співвідношення когнітивного і ціннісного компонентів наукового пізнання, варто дослідити історичні етапи виникнення і розвитку цього інтелектуального феномену.

Процес формування науки Нового Часу розпочинався у XVII ст. саме з розроблення Г. Галілеєм та Ф. Беконем принципів об'єктивного, вільного від релігійного впливу, процесу пізнання. Проте і в подальшому релігійні ціннісні установки суттєво впливали на розвиток науки.

Впродовж XIX ст. бурхливо розвиваються фундаментальні й прикладні науки, що призводить також до розвитку технологій і виробництва. Методологічне обґрунтування пізнавального процесу здійснюється на принципах теорії позитивізму, згідно з якими надається пріоритет когнітивній сфері і заперечується роль ціннісної. Для позитивізма наука вільна від цінностей і переймається лише досягненням об'єктивних фактів та підведенням їх під загальні закони.

Суттєву роль в осмисленні проблеми співвідношення науки і цінностей на початку XX ст. відіграв німецький соціальний мислитель М. Вебер, чия методологічна позиція була більш наближена до неокантіанства. Він розділяв природничі й соціальні науки, стояв на позиції, що природниче наукове знання має бути вільне від цінностей, а соціальне має прагнути звільнення від ціннісної залежності й також стати на шлях пошуку об'єктивної істини.

У першій половині XX ст. наука, так і не подолавши внутрішніх протиріч, опинилась під зовнішнім жорстким ідеологічним тиском з боку тоталітарних політичних режимів. У нацистській Німеччині були введені до вжитку такі терміни, як «арійська наука», «арійська фізика», а в більшовицькій Росії – «пролетарська наука», «марксистсько-ленінська наука». Цей ідеологічний тиск

не обмежувався соціальним знанням, а розповсюджувався також і на такі природничі науки, як генетика і біологічна антропологія. За свої наукові погляди й світоглядні позиції окремі вчені та цілі наукові школи піддавалися політичним репресіям, а генетика і соціологія були навіть заборонені сталінським режимом.

Необхідність подолання тоталітарного ідеологічного тиску призвела до якісно нового рівня осмислення проблеми співвідношення науки і цінностей. У 70-х роках ХХ ст. представник постпозитивізму К. Поппер проголосив про новий підхід до інтерпретації проблеми ролі цінностей у процесі наукового пізнання. На його думку, наука здатна керуватися власними цінностями, уникаючи зовнішнього ціннісного впливу. Такими цінностями філософ називає об'єктивність, істинність, релевантність, інтерес, значущість висловлювань з точки зору наукової проблемної ситуації, плідність, пояснювальну силу, простоту і точність.

Перші десятиліття ХХІ ст. знову вивели проблему співвідношення когнітивного й ціннісного на новий рівень дискусії. Новим випробуванням для науки стала ідеологія політкоректності. Відповідно до цінностей нової ідеології хибними оголошуються наукові теорії, видатні вчені піддаються обструкції. Залишається лише сподіватися, що наукове пізнання подолає цей етап тиску і пошук істини буде тривати.

Джерела та література

1. Лэйси, Хью. Свободна ли наука от ценностей? : ценности и научное понимание. Москва : Логос, 2008. 358
2. Бунге М. Философия физики. М.: Едиториал УРСС, 2003, -320 с.
3. Поппер Карл Р. Объективное знание. Эволюционный подход. М.: Едиториал УРСС, 2002. 384 с.
4. К. Поппер. Логика и рост научного знания. М.: Прогресс, 1983.-605 с.
5. А.Пуанкаре. О науке. М.: Наука. Гл. ред, физ.-мат. лит., 1990. 736 с.
6. Merton R.K. The Institutional Imperatives of Science. Merton R.K. The Institutional Imperatives of Science // Sociology of Science /Ed. В. Barnes. L.: Penguin Books, 1972; P. 65–79. P.
7. Вебер М. Наука как призвание и профессия // Вебер М. Избр. произведения. М.: Прогресс, 1990. 808 с.